

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

**Факультет дошкільної та початкової освіти
імені Валентини Волошиної**

Кафедра початкової освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **ЕКОНОМІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У
ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ**

Студентки **СВО МАГІСТР**

Спеціальності **013 Початкова освіта**

Галузі знань **01 Освіта/Педагогіка**

Ступеня вищої освіти магістр

КУЗЕВИЧ ВЕРОНІКА ВІКТОРІВНА

Науковий керівник – **кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти ІМБЕР В.І.**

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	7
1.1. Економічне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема.....	7
1.2. Зміст економічного виховання учнів початкових класів.....	12
1.3. Позакласна робота як засіб організації економічного виховання молодших школярів.....	21
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ	26
2.1. Діагностика вихідного рівня економічної вихованості молодших школярів.....	26
2.2. Економічний гурток як форма позакласної роботи з економічного виховання молодших школярів.....	43
2.3. Особливості організації проєктної діяльності в системі економічного виховання молодших школярів у позакласній роботі.....	50
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	66

ВСТУП

Перетворення у всіх сферах сучасного суспільства висувають на перший план проблему підготовки підростаючого покоління до життя і праці в постійно мінливих, складних і суперечливих умовах і визначають необхідність постановки нових завдань перед системою економічної освіти. Основним принципом їх оновлення виступає орієнтація на особистість, її освітній і творчий потенціал. Реалізація даного принципу дозволяє створити певні гарантії подальшому розвитку особистості та сприяє більш успішній соціальній адаптації учнів.

У Рекомендаціях Європарламенту та Ради ЄС визначено вісім основних компетентностей, які мають бути сформовані через освіту, необхідні кожній людині для особистого становлення й розвитку, активного громадянства, соціального включення та зайнятості, серед яких названі: соціальні та громадянські компетентності; ініціативність і підприємницькі навички; загальнокультурна грамотність та здатність до самовираження. До 10 ключових компетентностей Нової української школи віднесено підприємливість, громадянську і соціальну активність.

У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження проблеми економічного виховання учнів початкових класів, змісту, форм і методів його здійснення.

Сучасний стан досліджень свідчить про розгляд різних аспектів проблеми. Загальнотеоретичні і методологічні основи економічної освіти проаналізовані в працях О.Аменда, Ю.Васильєва, Н. Вінник, Л. Куракова, О. Лавренко, Є. Лодатко, О. Паламарчук, Д. Разуменко, Г. Реброва, О. Салогуб, І.Сасової, А. Сур'як, Л. Тандир та ін.

Психолого-педагогічні аспекти економічного виховання та освіти учнів різних вікових періодів – у роботах Н. Атоєва, Л. Денисенко, Д. Закатнова, В. Мадзігона, А. Нісімчука, Л. Новікова, В. Оржеховської, О. Падалки, Н. Побірченко, А. Сиротенка, О. Шпака та ін.

Ряд робіт присвячений вивченню можливостей формування економічно значущих якостей особистості, культури ділового спілкування, споживацької культури (М.Селіванова, Т.Степченко та ін.).

Розгляду проблем економічної освіти молодших школярів, підготовки майбутніх учителів початкових класів до його здійснення присвячені дослідження К. Байкачова, О. Болдіна, С. Булавенко, Л. Земляченко, Т. Кондратенко, О. Мельникова, А. Перенчук, А. Проніна, О. Шпака та ін.

У ряді робіт початкова школа розглядається як найважливіший пропедевтичний етап в системі безперервної економічної освіти (Г.Агошкова, Н. Гордієнко, Е. Іванова, С. Чернер і ін.).

Аналіз стану проблеми сформованості економічної культури дітей і підлітків дозволив виявити ряд недоліків. Це пов'язано з тим, що економічна культура школярів в процесі позакласної роботи наукою не вивчена. Ряд питань залишаються відкритими і до кінця не розробленими.

Таким чином, виникають суперечності між: - зростанням вимог, що пред'являються суспільством до економічної культури школярів, і недостатньою теоретичною і практичною розробленістю шляхів і способів формування у них даного виду культури; - активним упровадженням позакласних форм виховної роботи в практику роботи початкової школи і недостатнім науково-методичним забезпеченням даного процесу. Питання про те, якими способами і методами, а також на основі якого змісту формувати економічну культуру школярів у процесі позакласної роботи залишається вивченим недостатньо.

Все це визначило вибір теми дослідження: «Економічне виховання молодших школярів у позакласній роботі».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати ефективність позакласної роботи щодо економічного виховання молодших школярів; розробити методичні рекомендації для підвищення ефективності економічного виховання молодших школярів засобами позакласної роботи.

Об'єкт дослідження: процес економічного виховання молодших школярів. **Предмет дослідження:** позакласна робота як засіб економічного виховання молодших школярів.

Відповідно до мети сформульовані **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан дослідженості проблеми у психолого-педагогічній та методичній літературі.
2. З'ясувати та уточнити зміст поняття «економічне виховання молодших школярів».
3. Проаналізувати можливості здійснення економічного виховання молодших школярів у позакласній роботі
4. Розробити діагностичну програму для визначення вихідного рівня економічної вихованості учнів початкових класів.
5. Обґрунтувати методичні рекомендації щодо економічного виховання молодших школярів у позакласній роботі.

Для розв'язання визначених завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження.**

Теоретичні методи (вивчення філософської, психологічної та педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, аналіз, синтез, узагальнення й систематизація теоретичних та експериментальних даних, порівняння, прогнозування) застосовувалися для визначення мети та завдань дослідження, а також з метою обґрунтування основних теоретичних положень досліджуваної проблеми.

Емпіричні методи (анкетування, інтерв'ювання, бесіди, спостереження, тестування, створення і розв'язання проблемних ситуацій, педагогічний експеримент (констатувальний), статистична обробка одержаних результатів) застосовувалися для одержання фактичних даних щодо стану досліджуваної проблеми в практиці.

Експериментальна база дослідження Дослідження проводилося на базі початкових класів Комунального закладу «Гімназії № 24 Вінницької міської ради».

Апробація результатів дослідження здійснювалася на V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти», м.Вінниця, 22-23 квітня 2021 р.; Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти» (Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г Шевченка – 11-12 червня 2021 р.). Результати дослідження висвітлено у 2 публікаціях.

1. Шаравара В.В. Сучасний стан і проблеми економічної освіти молодших школярів:зб. наук. праць. - Вінниця, 2021. - Вип.10. - С. 273-274.

2. Шаравара В.В. Організація позакласної роботи з економічної освіти і виховання молодших школярів:Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (11-12 червня 2021 року, Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г Шевченка). - Чернігів, 2021. - С. 89-91.

Структура роботи. Робота включає вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи складає 65 сторінок (без додатків). Список використаних джерел налічує 71 найменування.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що економічне виховання молодших школярів у позакласній роботі – це цілісний педагогічний процес, спрямований на засвоєння елементарних економічних знань, виховання шанобливого ставлення до праці, заснованого на усвідомленні дітьми особистої і громадської цінності праці, формування працьовитості, відповідальності, дисциплінованості та інших якостей, що виявляються в досвіді моральної поведінки і сприяє саморозвитку, самовдосконаленню особистості.

Аналіз наукової літератури дозволив у якості структурних компонентів економічної вихованості учнів початкових класів виокремити когнітивний; мотиваційно-потребнісний, діяльнісно-практичний та поведінковий. Когнітивний - орієнтований на забезпечення школярів елементарними економічними знаннями, усвідомлення їх цінності. Мотиваційно-потребнісний – передбачає формування ціннісних уявлень про працю, внутрішніх мотивів, переконань, розвиток моральних якостей, таких як працьовитості, відповідальності, дисциплінованості та ін.). Діяльнісно-практичний – зорієнтований на визначення ступеня участі молодших школярів у навчальній, трудовій діяльності та у діяльності споживача, що дозволяє робити висновки не тільки про економічну активність, але й про розвиток економічних навичок і якостей особистості. Поведінковий – заснований на набутті учнями досвіду економічно значущої моральної поведінки: дотримання елементарних морально-етичних норм і правил, використання економічних знань у поведінці і діяльності, ціннісне ставлення до праці, грошей). Завдяки такому виду виховання у молодших школярів формується економічна культура особистості, розвивається економічна свідомість і мислення.

З'ясовано, що специфіка позакласної виховної роботи з економіки проявляється на рівні наступних завдань: формування позитивної

економічної спрямованості учнів та економічно доцільної поведінки, почуття власної значущості; формування навичок колективної взаємодії і співпраці; розвиток пізнавального інтересу учнів в економічному середовищі, творчої ініціативи, правильного економічного мислення та економічного пізнання, самостійності у прийнятті рішень.

Розроблено діагностичну програму для з'ясування вихідного рівня економічної вихованості молодших школярів, яка включала: визначення розуміння учнями економічних понять, явищ; спрямованість особистості дитини, її основних потреб, ціннісних орієнтирів, мотивів діяльності; вивчення ступеня участі молодших школярів в економічній діяльності, рівня сформованості економічно і морально значущих якостей особистості, навичок і умінь економічної діяльності; розвитку комунікативних умінь, моральних якостей, норм економічної поведінки.

Було діагностовано недостатній рівень економічної вихованості школярів.

З метою підвищення рівня економічної вихованості молодших школярів запропоновано організувати економічний гурток та впровадити у процес позакласної роботи проектну діяльність. При створенні розвивального освітнього середовища економічного гуртка враховувати провідну роль ігрової діяльності, що забезпечуватиме пізнавальну, творчу, рухову активність дітей.

Технологія проектної діяльності сприяє самоорганізації, вчить робити вибір і приймати рішення; стимулює мотивацію дітей на набуття економічних знань та формування економічно значущих якостей, включає всіх вихованців в режим самостійної роботи, розвиває вміння застосовувати знання до життєвих ситуацій, здатності до аналітичного, дослідницького, критичного і творчого мислення. Концептуальні позиції проектної технології представлені принципами зацікавленості дитини, співпраці дитини і дорослого, поваги до іншої точки зору.

Проведене дослідження дозволило обґрунтувати методичні рекомендації щодо економічного виховання молодших школярів у позакласній роботі:

- розробка оптимального змісту економічної освіти молодших школярів, що відображає когнітивний, мотиваційно-потребнісний, діяльнісно-практичний та поведінковий компоненти;

- організація економічного гуртка з економіки та роботи над економічними проектами у позакласній роботі, що забезпечує цілісність знань і уявлень дітей про навколишню дійсність; реалізує пріоритет особистісних цілей та інтересів у груповій діяльності, сприяє формування економічно значущих якостей;

- діагностика і облік рівня економічної вихованості особистості.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів даної проблеми. Подальшого вивчення потребують, зокрема, питання індивідуально-диференційованого підходу до економічного виховання на усіх рівнях навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова А. И. Экономическое образование и воспитание учащихся. М.: Высшая школа, 1986. 149 с.
2. Азимов Л., Журавская Е. Уроки экономики в школе, активные формы преподавания. М.: Пресс, 1995. 34 с.
3. Алексеев В.А. Задания, тесты, ситуации, упражнения, задания с маркетинга / В.А. Алексеев, Н.Т. Саврук, А.Н. Саврук. СПб: Политехника, 2012. 212с.
4. Аменд А.Ф. Экономическое воспитание младших школьников. Учебное пособие. Челябинск: ГПИ, 1982. 177 с.
5. Анохін, І.В. Територіальні економічні ігри / І.В. Анохін, І.М. Гуськов, В.Ю. Малов. М.: Думка, 2013. 201с.
6. Байкова Л.А. Воспитание в традиционной и гуманистической педагогике // Классный руководитель. 1998. № 2. С.2-11.
7. Беспалько В.П. Татур Ю.Г. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов: Учеб.-метод. пособие. М.: Высш. шк., 1989. 144с.
8. Біщюра Ю. Шляхи формування основ економічної компетентності учнів // Завуч, №20-21, липень, 2006. С.4-9.
9. Бондаревская Е.В., Кульневич С.В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания. Учеб. пособие для студ. сред. и высш. пед. заведений, слушателей ИПК и ФПК. Ростов-н/Д: Творческий центр “Учитель”, 1999. 560 с.
10. Боровикова Т. В. Экономическая культура как компонент системы общей культуры//Актуальные проблемы философии, культуры. Армагеддон. М., 1998. 138 с.
11. Будник О. Виховання господарської культури школярів // Шлях освіти. 1999. №1. С. 8-11.

12. Бурков В.Н. Метод экономических игр / В.Н. Бурков, С. В. Емельянов, А. Г. Ивановский. М.: МЦНТК, 2014. 380 с. С.135.
13. Васильев Ю.К. Экономическая освіта і виховання учнів. М.: Педагогика, 1983. 96 с.
14. Возрастная и педагогическая психология /Сост. И.В.Дубровина, А.М.Прихожан, В.В.Зацепин. М.: Издат. центр «Академия», 1998. 320 с.
15. Гебеков Г. Х. Экономические знания и экономическое воспитание школьников Махачкала : Даучпедгиз, 2012. 282 с.
16. Довідник вчителя економіки в запитаннях та відповідях ; авт.-упорядн. Н.В. Бєскова, В.М. Проценко. Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 608 с.
17. Дрозденко Л.І. Виховання економічної культури // Палітра педагога. 1997. №4. С. 20-23.
18. Дудик В.С Вчити нового економічного мислення // Рад. школа. 1989. №5. С. 21-23.
19. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2004. 460 с.
20. Загрий В. Економічне виховання школярів // Рід. школа. 1999. №9. С. 34-35.
21. Зарецкая, И. Взаимосвязь экономического и нравственного воспитания школьников [Текст] / И. Зарецкая, С. Чернер // Школа. 2012. N 4. С. 34-52.
22. Евсеенко Ф. П. Экономическое воспитание как средство формирования у школьников потребности в труде [Текст] / Ф. П. Евсеенко // Экономическое воспитание и профориентация в школе. Смоленск: Русь, 2011. С. 21-28.
23. Иткин И.В. Социологические аспекты теории и практики экономического воспитания: Дисс... канд. пед. наук. Свердловск, 1972.

24. Кураков Л. Ш. и др. Экономическое образование и воспитание школьников / Под ред. В.Н. Якимова. М.: Просвещение, 1987. 144 с.
25. Коваленко Є.І. Економічне виховання молодших школярів// Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи. Матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Ніжин, 17 жовтня 2019 р. / за заг. ред. Є. І. Коваленко, упоряд. Т. В. Гордієнко. Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2019. 262 с.
26. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / Заг. Ред Л.М. Проколієнко. К.: Рад. школа, 1989. 608 с.
27. Кураков Л. П. Экономическое образование и воспитание школьников. Изд. 2-е. М.: Просвещение, 1987. –144 с.
28. Левчук З.К. Воспитание у детей элементов экономической культуры // Нач. школа. 1990. №5.С. 19-21.
29. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М., 1977. 304 с.
30. Лихачов Б.Т. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів пед. Навч. Закладів і слухачів ІПК і ФПК. М. : Прометей, 1992. 528 с.
31. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., доп. Харків: Вид-во "ОВС", 2000. 164 с.
32. Максакова В.И. Экономическая культура личности. Базовая культура личности: теоретические и методические проблемы. М.,1989.
33. Махова А.В., Гладких В.А. Особенности внеклассной работы по экономике в школе / Инновационная наука . №7. 2015. С. 111-115.
34. Москаленко В. В. Економічна соціалізація особистості: концептуальна модель / Соціальна психологія. 2006, № 3. С. 3 – 17.
35. Москаленко В.В. Особливості соціально-психологічних чинників економічної культури особистості / Соціальна психологія. 2006. № 5. С. 26 – 39.

36. Мудрик А. В. Личность школьника и ее формирование// Деятельность, общение, игра в развитии коллектива и формирования личности школьника. – М., 1983. 28–32 с.
37. Нісімчук А.С. Про економічне виховання учнів // Рад. школа. 1988. №8. С 54-58.
38. Немов Р.С. Психология: Кн.1: Общие основы психологии. 1995. 576 с.
39. Падалка О.С. Економічне виховання учнів у навчальному процесі // Наукові записки: матеріали звітної-наукової конференції викладачів за 1991 рік / Міністерство освіти України, Київський державний педагогічний інститут імені М. П. Драгоманова. К. : КДПІ, 1992. С. 10–12.
40. Панфилова, А.П. Игровое моделирование в деятельности педагога / А. П. Панфилова; под общ. ред. В. А. Слостенина, И. А. Колесниковой. М.: Издательский центр «Академия», 2006. 368 с.
41. Побірченко Н.А. Партнерство. Навчально-метод. посібник для учнів початкових класів / Н.А. Побірченко. Київ : Вітус, 1998. 94 с.
42. Попов В.Д., Клепач Н.Я. і ін. Економічне виховання мас: організація і ефективність. М., 1979., с. 12.
43. Проблемы экономического образования на современном этапе /Стратегия модернизации содержания общего образования.- М: 2001.- С.12-13.
44. Пономарев Л.Н., Попов В.Д., Чичканов В.П. Экономическая культура. – М., 1987
45. Попов В.Д., Клепач Н.Я. і ін. Економічне виховання: організація і ефективність. - М., 1979. 125 с.
46. Проблемы экономического образования на современном этапе /Стратегия модернизации содержания общего образования. М: 2001. С.12-13.
47. Прокопенко І.Ф., Євдокімов В.І. Педагогічна технологія. Навч. пос. Харків: Основа, 1995. 374 с.
48. Прутченков А. С. Социально-педагогические основы

экономического воспитания учащихся современной школы. М.: Знание, 1990. 43 с.

49. Прутченков А. С. Социально-педагогические основы экономического воспитания учащихся современной школы.– М.: Знание, 1990. 43 с.

50. Рамазов, М. Б. Экономическое воспитание школьников [Текст] / М. Б. Рамазов // Педагогика. 2013. N 12. С. 97-101.

51. Реан А.А., Бордовская Н.В., Розум С.И. Психология и педагогика. – Питер, 2001. 432 с.

52. Розов В.К. Методика экономического воспитания школьников / В.К. Розов, Б.П. Шемякин, П.А. Шемякин. М. : Просвещение, 1985. 159 с.

53. Рывкина Р. В. Экономическая культура. М.: Культурная инициатива, 1995. 287 с.

54. Саркисян Е.А. Внеклассные ж факультативные занятия в современной общеобразовательной школе / НИИ пед. наук. Ереван: Луйс, 1982. 196 с.

55. Сасова И.А., Аменд Л.Ф. Экономическое воспитание в процессе трудовой подготовки / Под ред. В.К. Розова. М.: Просвещение, 1988. 192 с.

56. Сергеев И.С. Как организовать проектную деятельность учащихся: Практическое пособие для работников общеобразовательных учреждений. М.: Аркти, 2004. 250с.

57. Сериков В.И. Личностный поход в обучении: от концепции к технологии // Проблемы обновления содержания высшего образования. Ростов-на Дону, 1992. 153 с.

58. Сидельковский А.П. Формирование у школьников экономической культуры. М., 1987.

59. Смирнов И.Б. Систематическое вооружение учащихся экономическими знаниями с учетом их возрастных особенностей//Совершенствование учебно-воспитательного процесса в образовательном учреждении: Сб.науч.трудов Ч.2. - М., 2007. С. 157-160.

60. Смирнов И.Б. К вопросу экономического воспитания школьников в современных условиях общеобразовательной школы //Актуальные проблемы профессионального образования в современных условиях: Сб. науч. трудов. М., 2009. С.71-77.

61. Солдатова Л. Дидактичні ігри з використанням економічної термінології // Поч. школа. 2000. №6. -С 27-28.

62. Сохор А.М. Логическая структура учения и воспитания: Сборник научных трудов. Д.: ДГУ, 1984. 136 с.

63. Стаднік Г.В., Кузнєцов А.І. Концептуальні положення початкової економічної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах України // коммунальное хозяйство городов . Научно-технический сборник. 2005. № 65 . С.396 -411.

64. Солдатова Л. Дидактичні ігри з використанням економічної термінології / Л. Солдатова // Поч.школа. 2000. № 6. С 27-28.

65. Терес В.І., Шпак О.Т. Педагогічне керівництво економічним вихованням учнів. Навчально-методичний посібник. Дрогобич: “Вимір”, 2002. 122с.

66. Тименко М.П., Вачевський М.В., Мадзігон В.М. Формування готовності учнівської молоді до самостійної трудової діяльності. К.: НДІ педагогіки АПН, 1982. 350 с.

67. Товстик В. А. Экономическое воспитание школьников. М., 1983. 112 с.

68. Шемякин Б. П. Экономическое воспитание школьников: Вопросы теории и методики. М.: Педагогика, 1986. 96 с.

69. Шпак О., Булашенко С., Примаченко Н. Початкова економічна освіта – важлива ланка підготовки особистості до життя / Молодь і ринок. №6 (161), 2018 С. 17-22 , С.20

70. Шпак О.Т. Економічна підготовка учнів у сучасних умовах господарювання // Рад. школа. 1991. №7. С 56-60.

71. Шпак О.Т. Підвищувати ефективність економічного виховання учнів // Рідна школа. 1986. №9. С 41-47.